

Посольство крымского хана имело четкие цели. Хан надеялся добиться от поляков регулярного высылания подарков, что было гораздо лучше чем соглашаться на условия Москвы, пусть даже и получив от них хорошую мотивацию. В тех условиях, можно допустить и то что крымский хан играл в двух направлениях стараясь увеличить цену своей доброжелательности. Не последнюю роль в этом посольстве имел и Шахин Гирей, о котором предполагалось что находится в границах Речипосполиты и что пользовался поддержкой Сигизмунда III59.

Дальнейшее развитие событий опровергло однако ожидания которые установились в конце 1614 года. С одной стороны в следующем 1615 году, запорожские казаки продолжили свои набеги на османские территории. А с другой стороны не дождавшись ожидаемых результатов своего посольства, крымский хан начал планомерные нападения на польские приграничные территории. Все это происходило в то время когда польская казна была опустошена продолжительной войной за московский престол, у поляков отсутствовала мощная регулярная армия способная с одной стороны остановить выпады запорожских казаков, а с другой защитить приграничные польские земли от наездов крымских татар.

Крымское посольство возвратилось в Крым, а вместе с ней и польский посланник Флориан Зброжек. Последнего задержали в Крыму, может быть и потому что, в то же самое время запорожские казаки возобновили морские походы. В середине 1615 года наступило время крымским татарам совершать набеги на польские территории. Не последнюю роль сыграли и большие подарки со стороны Москвы которая таким образом поощряла польско-татарское противоборство и получило нужную отдышку для укрепления новой власти. Таким образом из-за ухудшения положения в польско-татарских делах а самое главное из-за того что не были собраны средства для соответствующих подарков, посольство Флориана Олешки было отложено на неопределенный срок.

Именно в это время начинался период великих татарских наездов которые будут иметь серьезные последствия для Польского королевства. Татарские наезды сопровождались ответными действиями запорожских казаков которые опустошали земли Османской Империи60.

В свою очередь ухудшение польско-татарских отношений способствовало дальнейшему ухудшению польско-османских, что напрямую влияло на и так хрупкое перемирие польско-молдавское установленное в конце 1612 года.

Поляки так и не простили молдавскому господарю поражение 1612 года и делали все возможное в последующих годах для его смещения с престола. Ухудшение польско-татарских отношений на прямую влияло и на оценку деятельности молдавского господаря со стороны польских вельмож. Тем более что часть татарских наездов ставилось на счет поощрений со стороны молдавского господаря и к этому еще стоит добавить и то что во времена первого господарства Штефана Томша II часть набегов совершалось через так называемый «молдавский шлях»61. Также следует добавить и то что молдавский господарь должен был принимать прямое участие в предотвращении казацких наездов, что опять не могло принести ему большой симпатии со стороны поляков.

Если период между концом 1612 года и второй половиной 1615 года можно охарактеризовать как периодом перемирия в польско-молдавских отношениях, то начиная со второй половиной 1615 года вспыхнула новая война между молдавским господарем и его польскими противниками, зятьями Еремии и Елизаветы Могилы, Самюэлем Корецким и Михалом Вишнинецким. Поддержку которую получили зятья Могилы среди польской шляхты можно объяснить и опустошительными наездами татаров в 1615 году, часть которых проходили через территорию Молдавии. Так или иначе в общественном мнении Речипосполиты, Штефан Томша был не только узурпатором польских прав на назначение господаря Молдавии, но и тем кто способствует татарам для совершения наездов через молдавскую территорию на земли Речипосполиты. В свою очередь молдавскому господарю не зачем было противодействовать этим наездам тем более что татары не имели права грабить молдавское население, с другой стороны отношения с позиции силы были для Томша единственной возможностью сделать поляков более лояльными к себе.

Ни польский король, ни гетман польный Жолкиевский не одобрили деяния зятей Могилы, тем более что это означало на прямую ввязываться в конфликт с Османской Империей. У обоих как первоочередная задача была занятые московского престола. Поэтому они отметились от действий Корецкого и Вишнинецкого с самого начала. Однако не смотря на это, Корецкий и Вишнинецкий продолжили свои действия в Молдавии не смотря на неодобрение части шляхты и самого короля. Военные действия проходили с переменным успехом с конца октября 1615 года до лета 1616. Последний аккорд этого противоборства стала битва при Драгшанах 23 июля 1616 года, когда польский контингент был полностью разбит а Самюэль Корецкий попал в плен. Сам Штефан Томша II был несколькими неделями раньше смещен с престола и увезен в Константинополь. Наступал период когда ситуация в польско-турецких отношениях накалилась до предела, а одним из главных мотивов этого стали татарские наезды на польские территории и казацкие наезды на земли Османской Империи.

УДК 94: 327(44) «16»

О. Левак

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФРАНЦУЗЬКОГО АБСОЛЮТИЗМУ ПЕРІОДУ УРЯДУВАННЯ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА КАРДИНАЛА МАЗАРІНІ (40-50 РР. XVII СТ.)

У статті розглянуто особливості дипломатичної діяльності Франції періоду урядування кардинала Джуліо Мазаріні. Охарактеризовано та зроблено порівняльний аналіз дипломатії Рішельє та Мазаріні. Розкрито основні досягнення та переваги у цій сфері останнього з них.

Досліджуючи значення політики першого міністра, наголошено, що саме дипломатія була його улюбленим заняттям. Мазаріні досконало володів мистецтвом переговорів. За період його урядування Франція досягла абсолютної безпеки на своїх кордонах.

Ключові слова: дипломатія, абсолютизм, монархія, міжнародні відносини.

The main features of French diplomatic activities during the government of cardinal Giulio Mazarini were reviewed in this article. The comparative analysis of Richelieu's and Mazarini's diplomacy was done and characterized. The main achievements and advantages in this area of Mazarini were revealed. During the investigation of policy importance of the first minister it was highlighted, that exactly diplomacy was his favourite avocation. Mazarini mastered the art of negotiation perfectly. In the period of his government France attained absolute safety on its borders.

Key words: diplomacy, absolutism, monarchy, international relations.

Життя і доля Джуліо Мазаріні і донині є найбільш надзвичайними і таємничими в європейській історії XVII століття. Італієць за походженням, солдат, дипломат, таємний агент двох правителів, він, отримавши кардинальську шапку, протягом вісімнадцяти років визначав долю Франції та Європи і підготував до державної діяльності Луї XIV, під час правління якого Франція стала наймогутнішою державою Європи. По суті, історія «сходження» Мазаріні – це історія тих європейських держав, в яких він жив і яким

⁵⁹ Skorupa, *op.cit.*, стр.184.

⁶⁰ *Ibidem*, стр.184-188.

⁶¹ Maurycy Horn, Chronologia i zasięg najazdów Tatarskich na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600-1647, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, VIII (1962), cz.1, p. 3-71.

служив, в першу чергу Франції. Як людина дії, він не витрачав, подібно до свого великого попередника на посту першого міністра Франції кардинала Рішельє, часу на те, щоб висловити свої думки про суспільство і правління на папері, описати історію свого «підняття» до вершин влади. Нащадкам залишилися лише його численна ділова кореспонденція.

Крім того, Мазаріні як ніхто інший відчув на собі неприязнь з боку французів, якими йому довелося керувати, а його репутація, в тому числі і як дипломата, постійно залежала від порівняння з кардиналом Рішельє. Це створило йому своєрідне кліше в історії [16]. Тому настільки важливим є дослідити та виокремити роль і значення дипломатії саме Мазаріні в історії Франції.

Варто відзначити, що лише останнім часом фігура кардинала почала набувати більш респектабельного вигляду, хоча досліджень про нього і на сьогоднішній день менше, ніж про Рішельє.

Дипломатія була улюбленим заняттям Мазаріні. Він досконало володів мистецтвом переговорів. Кардинал вважав за краще уникати показуватися на публіці, був небагатослівний. Всі ці особисті якості дозволяли йому послідовно проводити в життя програму Рішельє [4, с. 202].

У 40-х рр. XVII ст. всю свою увагу і таланти Мазаріні переніс на зовнішню політику, де досяг найкращих в тих умовах результатів. Звичайно, зростання опозиції на всіх рівнях заважало йому проводити активно дипломатичну діяльність. І подібно до багатьох інших політиків, наприклад, Олівера Кромвелля в Англії, авторитет кардинала за кордоном був незрівнянно вищий, ніж у себе в країні. У літературі існує думка, що Рішельє був насамперед відмінним воєначальником, а Мазаріні – дипломатом. Однак, не варто протиставляти кардиналів один одному. І один, і другий підставляли себе під мушкетні кулі і гарматні ядра. І якщо 18-річна влада Рішельє ознаменувалася 12-ма роками війни, то з 19-річного правління Мазаріні на воєнні роки пішло не менше 16 р. Це при тому, що за характером останній був мирною людиною і на всьому протязі своєї дипломатичної діяльності був «посланцем миру» [5, с. 275].

Одним із найголовніших завдань першого міністра Франції стало укладення миру з Габсбургами на вигідних для Франції умовах. Незважаючи на отримані Мазаріні на четвертому етапі Тридцятилітньої війни (1635 - 1648 рр.) перемоги над ворогом, до укладення миру міністра спонукали, в першу чергу, внутрішньополітичні обставини, пов'язані з назриваючою Фрондою. Він вже давно помітив ознаки наближаючої європейської кризи, які починали проявлятися і у Франції, і робив все можливе, щоб залучити у свій табір найбільшу кількість союзників.

Мирні переговори неможливо було почати через опір іспанської сторони. Однак, після битви при Рокруа 19 травня «золотий вік» Іспанії фактично закінчився. Франція могла вже пред'являти серйозні претензії на панування в Європі [6]. Після цього ніщо вже не перешкоджало відкриттю мирних переговорів у вестфальських містах Мюнстері і Оснабрюці восени 1644 р.

На дипломатичній ниві, досить яскраво, Мазаріні вперше проявив себе саме на Вестфальському мирному конгресі, який йшов паралельно з Тридцятилітньою війною. Кардинал, як політик довіряв насамперед самому собі. Він вважав за краще особисто не вступати в запеклі суперечки і бурхливі дебати розпочатого мирного конгресу, а спритно і вміло діяв через своїх ретельно підібраних і проінструкованих довірених осіб у Мюнстері – Д'авіла, Сервьєна і герцога де Лонгвіля. Ці люди сумлінно заслужили собі славу досвідчених політиків, але все ж, звичайно, знали, хто реально стояв за їх спиною і щоденно керував ними [7].

Слід зауважити, що зовнішня політика Мазаріні живилася виключно міркуваннями щодо вигоди і була позбавлена всляких забобонів. Одним з небагатьох людей, яким було дано зрозуміти сутність того, що відбувалося в Англії, був кардинал Мазаріні. Він відразу зрозумів, чим пахне англійська «смута», і тому проводив з самого її початку політику компромісу, намагаючись грати роль миротворця конфлікту між Карлом I Стюартом і парламентською опозицією. Тому дипломатія Мазаріні по відношенню до англійської революції середини XVII ст. полягала в тому, щоб примирити дві ворогуючі сторони – короля і парламент – і втягнути Англію в європейську війну. Союз з Кромвелем був необхідний першому міністру і з метою знайти союзника у війні з Іспанією, яка тривала і після укладення Вестфальського миру аж до 1659 р. кардинал навіть погодився віддати англійцям важливий в стратегічному відношенні порт Дюнкерк, коли ті звільнять його від іспанців [5, с. 275].

Приблизно за рік до закінчення Тридцятилітньої війни позиції Мазаріні в самій Франції різко похитнулися. Чутки про це поширилися навіть за кордон. У листопаді 1647 р. дипломати першого міністра в Мюнстері передавали один одному інформацію про «велику змову». Кардиналу, який поспішав з закінченням мирного конгресу, було зрозуміло, що вороги Франції тепер знаходяться всередині країни [8].

Взимку 1647-1648 рр. у зв'язку зі значним погіршенням військово-політичної ситуації у Франції уряд знову збільшив витрати на війну. В пошуках виходу з становища навесні 1648 р. Мазаріні обмежив матеріальні інтереси самого дворянства мантиї, скасувавши збір, який гарантував спадковість посад. У відповідь вищі судові установи Парижа – парламент, Рахункова палата, Палата непрямих зборів і Велика рада – почали проводити спільні засідання з метою здійснити державну реформу. Так почалася Фронда.

Спочатку політика, яка не на жарт тривожила кардинала, була дуже обережною з його сторони, оскільки він не бажав починати громадянську війну, яка могла б зривати укладення Вестфальського договору. Але все ж, ряд заборон було здійснено, і паризький парламент оголосив Мазаріні ворогом держави.

Французька аристократія ненавиділа першого міністра не тільки за його італійське походження і відмову дарувати нагороди та привілеї, а й за «узурповане» право принців крові знаходитися поруч і давати поради регентші і королю. Принци Конде і Конті, їх сестра герцогиня де Лонгвіль, герцог Орлеанський, коад'ютор Паризький (тобто заступник Паризького архієпископа) Поль де Гонді, майбутній кардинал де Рец – це далеко не повний список основних ворогів Мазаріні. Фронда принців почалася 18 січня 1650 р. після того, як були поміщені у в'язницю Конде, Конті і герцог Лонгвіль. Фактично з цього дня почалася справжня битва титанів – і військова, і дипломатична – між Мазаріні і Конде. Кожен з них бачив свій шлях розвитку французького королівства [9, с. 108].

З початком Фронди, Мазаріні проявив себе як дуже «тонкий» політик. Він вміло підлаштувався під ситуацію, що складалася і відповідно діяв. Закінчивши боротьбу з фрондерами, кардинал зумів зробити відповідні висновки. З одного боку, Мазаріні пішов на деякі поступки, з іншого він вміло боровся з так званою латентною Фрондою.

Рішельє підготував ґрунт, на якому виросла неприязнь до Мазаріні. Труднощі кардинала полягали в тому, що він був змушений керувати Францією в епоху економічної та політичної кризи, викликані війною і перебудовою економічних і політичних відносин у державі, пов'язаних з розвитком раннього капіталізму і монополізацією державної влади. Мазаріні розумів суть подій у себе в країні і за кордоном, міг «оглянути поглядом» всю Західну Європу і порівняти її з Францією. Тому-то він і виграв в кінцевому підсумку, незважаючи на своє італійське походження [13].

Мазаріні, як і його великий попередник Рішельє, був політичним консерватором. Він, насамперед, апелював до традиції і виходив у своїй діяльності з неписаної конституції Франції. Але одночасно він був ще й новатором. Новатором у межах загального консерватизму, за рамки якого в першій половині XVII ст. вийшли лише Англія і ще раніше Голландія. Перший міністр Франції терпляче «добудовував дах» тої державної будівлі, яка ще протягом майже півтора сторіччя називалася Старим порядком.

З закінченням Фронди Мазаріні, повернувшись до Парижа, насамперед, зайнявся своєю адміністрацією. При ньому найважливіші державні справи обговорювалися і проводилися через Велику Королівську раду. Луї XIV був присутній на сесіях своєї ради, але під час його дитячих років і навіть пізніше саме Мазаріні вів засідання. Реорганізована ним Рада постійно спостерігала за адміністрацією королівства. У фінансовій Раді король, канцлер і державні секретарі зазвичай зустрічалися з фінансовими експертами корони, які регулювали доходи і витрати. Всі вони були ретельно підібрані кардиналом [10, с. 264].

Через цю станovo-представницьку організацію суспільства, були спроби призупинити централізаторську політику першого міністра. Однак всі вони закінчилися невдахою. Мазаріні довелося придушити кілька розрізнених дворянських повстань, а конфлікти в парламенті завдяки своєму дипломатичному мистецтву він врегулював в довгих і заплутаних переговорах.

Стабілізувалася і економічна ситуація в королівстві. Кардинал призначив відразу двох сюрінтендантів фінансів: Фуке і Сервьєна. Ще одним висуванцем кардинала був Кольбер. Мазаріні бачив у ньому розумну і здібну людину, яка могла б послужити і йому і на благо Франції. Кольбер був прямою протилежністю Фуке. Обидва вони, як і Мазаріні, вміли і любили працювати, але Кольбер робив це завдяки феноменальній працездатності, вмінню засвоювати масу інформації, педантичності, а Фуке більше покладалася на інтуїцію і дозволяв собі час від часу розслабитися [11, с. 264].

І після Фронди основна увага першого міністра Франції приділялася зовнішній політиці. Його вміла дипломатія була дуже ефективною, хоча і не всім зрозумілою: Мазаріні пішов на вкрай непопулярні для нього заходи, уклавши союз з Кромвелем. В цей час з'явилося чимало памфлетів, автори яких вимагали заарештувати Мазаріні за дозвіл англійським солдатам знаходитися на землях Фландрії (сучасна Бельгія) недалеко від франко-фландрського кордону. Радники кардинала заговорили навіть про небезпеку нової Фронди. Мазаріні сильно ризикував, але розумів, що тільки союз з сильною у військовому відношенні Англією може змусити Іспанію піти на мир з Францією на більш вигідних для останньої умовах.

Одночасно багато уваги Мазаріні приділяв дипломатичній діяльності в німецьких землях. Імператор Фердинанд III бажав допомогти Мадриду і погрожував послати свої війська в Нідерланди та Італію. Більшість же німецьких князів, як протестантських, так і католицьких, не бажало розв'язання нової війни. Їхнє бажання збіглося з політикою Мазаріні, і в серпні 1658 р. ряд князів створили Рейнський союз – спільну оборонну організацію для захисту Вестфальських угод 1648 р. Франція приєдналася до союзу, стала його скарбником і головним постачальником солдат в його армію. Під час створення Рейнського союзу в квітні 1657 р. помер Фердинанд III. Його спадкоємцю ерцгерцогу Леопольду було всього сімнадцять років. Мазаріні спробував скористатися ситуацією, і в короткий період літа 1657 р. виношував ідею висунути Луї XIV як кандидата на імперський трон. Якби цей план спрацював, як сподівався честолюбний кардинал, він сам незабаром зміг би надіти папську тіару, що стало б блискучим завершенням його кар'єри. Як видно, і великий політик може бути мрійником. Однак, Леопольд I був обраний в липні 1658 р. імператором Священної Римської імперії. Зрив амбітних планів Мазаріні не був промахом його дипломатії – це була всього лише невдала спроба [14, с. 256].

Союз з Англією, створення Рейнського союзу і особливо Піренейський мир з Іспанією 1659 р., що приніс Франції південні землі Руссільон і Перпіньян, створили систему безпеки французьких кордонів і затвердили політичну гегемонію Франції в Європі.

Як і будь-якого з політиків, що довго перебував біля керма влади, Мазаріні періодами «заносило». Влада оволодівала ним, що змушувало його часом плекати нездійсненні плани і надії. Своїх племінниць він намагався посватати навіть до Англії: то за сина Кромвелля – Річарда, то за короля Карла II Стюарта. Однак, ці ілюзії дуже швидко розвіялися, залишивши місце раціональному політичному мисленню. Пізніше Мазаріні задоволено відзначав, що йому більше приносить задоволення сама влада, а не походження або спорідненість з королівською династією.

Мазаріні дуже любив свою «французьку» сім'ю, що складалася з двох людей – Анни Австрійської і Луї XIV. Вони ототожнювали у своїй особі французьке королівство, і тому не дивно з чисто психологічної точки зору, що Мазаріні прив'язався до Франції всією душею і ревно захищав її інтереси [13].

Кардинал був, мабуть, одним з найвидатніших діячів своєї епохи. Так, завдяки своїй далекоглядній політиці, Мазаріні успішно продовжував у нових умовах зовнішню політику Рішельє, внаслідок чого в 1659-1661 рр. Франція досягла абсолютної безпеки на кордонах.

Характерними рисами дипломатичної політики Мазаріні були витривалість в поєднанні зі спритністю. Саме ці риси відрізняли кардинала від інших його сучасників. Політичний та дипломатичний талант Мазаріні допомагав йому в складних ситуаціях. Вміла ввічливість першого міністра дозволяла зберігати видимість нейтралітету навіть із заклятими ворогами. Його важко було вивести з себе, кардинал прекрасно вмів контролювати свої емоції. Країною Мазаріні керував, в першу чергу, за допомогою розумних і талановитих людей, і вже в другу чергу – вірних. Ця ж особливість простежується і в стосунках кардинала з військовими. В першу чергу знання характерів та інших особливостей допомагали Мазаріні при необхідності домовлятися з людьми, здатними заподіяти шкоду Франції [5, с. 275].

На міжнародній арені, кардинал був, в першу чергу, дипломатом і лише в другу військовим. Вести війни він довіряв професійним військовим, а сам займався тим, у чому був сильний, тобто дипломатією. Мазаріні добре знав свої недоліки і тому вміло користувався допомогою друзів [14, с. 258].

Загалом, внаслідок політики кардинала Мазаріні, Франція стала найсильнішою державою Європи. Навіть мова міжнародної дипломатії відтепер стала французькою. Після довгих років воєн і внутрішніх усобиць, у Франції нарешті настав мир. Те, що Мазаріні протримався при владі стільки ж років, скільки і його попередник кардинал Рішельє, було просто неймовірним. В період його правління у Франції був побудований той абсолютизм, який і робив Францію гегемоном Європи. Такого не зміг зробити навіть Рішельє. Мазаріні був символом своєї епохи.

Отже, дипломатична діяльність французького абсолютизму під керівництвом Джуліо Мазаріні була прямим продовженням політики кардинала Рішельє. Мазаріні був перш за все великим політиком, наділеним даром виключної проникливості, далекоглядності. Політиці, дипломатії він присвятив все своє життя. Кардинала можна назвати одним із найбільш миролюбних політиків його епохи. Він більш за все прагнув до безпеки, стабільності і порядку як у Франції, так і в усій Європі. Для досягнення цього йому довелося пережити і вести кровопролитні війни на європейській арені і всередині країни, якою він управляв. Таким чином, в своїй політичній діяльності Мазаріні досяг максимально можливого: він був одним із засновників Вестфальської системи безпеки в міжнародних відносинах і державної системи Франції, що проіснували до кінця XVIII століття.

Джерела та література

1. Блюш Ф. Людовик XIV. – М.: Ладомир, 1998. – 818 с.
2. Борисов Ю. В. Дипломатия Людовика XIV. — М.: Международные отношения, 1991. — 384 с.
3. Губер П. Мазарини. – М.: Наука, 2000. – 372 с.
4. Ивонина Л. И. Мазарини. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 303 с.
5. Ивонин Ю. Е., Ивонина Л. И. Властители судеб Европы: императоры, короли, министры XVI – XVIII вв. / Ю. Е. Ивонин, Л. И. Ивонина. – С.: Русич, 2004. – 463 с.
6. Копосов Н. Е. Абсолютная монархия во Франции // Вопросы истории, 1989. – №1. – С. 42 – 56.
7. Левак О. М. Терешко Ю. М. Вестфальський мир: його місце і значення в зовнішній політиці Франції 40-х рр. XVII ст. // Наука, освіта, суспільство очима молодих: збірник наукових праць. – Рівне: РВВ РДГУ. – С. 51–55.
8. Поршнев Б. Ф. Английская республика, Французская Фронда и Вестфальский мир // Средние века. – № 3, 1951. – С. 52-71.
9. Семченков Я. С. Тридцатилетняя война 1618–1648 гг.. – М.: Рейтар, 2009. – 136 с.
10. Тарле Е. В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств (конец XIV – начало XIX века) / Е. В. Тарле. – М. – Л.: Наука, 1965. – 427 с.
11. Тарле Е. В. Три катастрофы. Вестфальский мир. Тильзитский мир. Версальский мир. – Петроград – Москва.: Наука, 1983. – 273 с.
12. Терешко Ю. М. Нантський едикт та проблема збереження релігійного миру у Франції (1598-1629 рр.) // Роль християнства в утвердженні освіти, науки та мистецтва: історія, уроки, перспективи: Науковий збірник. – Рівне: ППФ “ Волинські обереги ”, 2000. – С. 42–50.

13. Фельдман Д., Барабанов О. Если Вестфаль и болен, то этот больно скорее жив, чем мёртв...// Международные процессы: Журнал. – 2007. – Т. 5. – № 3. – С. 162-174.
14. Цыганков П.А. Международные отношения. – М.: Новая школа, 1996. – 274 с.
15. Черкасов П. П. Судьба империи: Очерк колониальной экспансии Франции в XVI – XX вв. / П. П. Черкасов. – М.: Наука, 1983.– 183 с.
16. Чудинов А. В. Королевское самодержавие во Франции: история одного мифа // Французский ежегодник. – М., 2005. – С. 90–133.
17. Blet P. Le clergé de France et la monarchie (1615-1666). – Paris, 1958. – 90 p.
18. Bloch M. Apologie pour l'Histoire ou Métier d'Historien / M. Bloch. –Paris, 1961. – 65 p.

УДК 94(100):327

В. Циватий

ВІДЕНСЬКИЙ КОНГРЕС (1814-1815 рр.): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТА ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНІ ЗДОБУТКИ ДОБИ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ (ПОГЛЯД ІЗ ХХІ СТОЛІТТЯ)

Проаналізовано Віденський конгрес (1814-1815рр.) як визначну історичну подію для політико-дипломатичного та інституційного розвитку Європи. Увагу акцентовано на дипломатичному інструментарії, національній специфіці та особливостях переговорного процесу європейських держав на конгресі. Підсумки Віденського конгресу слугували важливим стимулом для подальшого соціально-економічного, безпекового, політичного, міжнародно-правового та дипломатичного європейського розвитку.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, політико-дипломатична система, Віденська система міжнародних відносин, Віденський конгрес (1814-1815рр.), Європа.

The Congress of Vienna (1814-1815 gg.) as a important historical event for political and diplomatic and institutional development of Europe is analyzed at the article. The attention paid to the diplomatic tools, national specifics and peculiarities of negotiations on the Congress of European countries. Results of the Congress of Vienna served as an important stimulus for the further socio-economic, security, political and diplomatic European development.

Key words: foreign policy, diplomacy, institutionalization, political and diplomatic system, the Vienna system of international relations, the Congress of Vienna (1814-1815), Europe.

Для доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) характерний об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики і дипломатичних служб держав Європи. Відповідно постає споконвічне питання співвідношення та пріоритетності концептів «зовнішня політика» і «дипломатія». З цією проблематикою пов'язані й оцінки сучасників щодо різноманітних державно-правових форм і типів правління, інституційних політичних процесів, характеристик реальності й створення ідеалів при висвітленні завдань і практичної діяльності влади, концептів «зовнішня політика» і «дипломатія», моделей дипломатії, інститутів дипломатії, дипломатичного інструментарію тощо.

Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду [12, с. 268-274].

Поняття «інституціоналізація» активно використовують політологи, правознавці, філософи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання. Історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних служб європейських держав.

Постановка проблеми інституціоналізації зовнішньої політики є новою для історичного дослідження, відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Інституціоналізація – це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики і дипломатії) на організовану системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом з певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівней влади і іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, дипломатичні методи, церемоніал, дипломатичний протокол, інститути дипломатії, дипломатичний інструментарій тощо) [13].

Виходячи з постановки проблеми – маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичний інструментарій спираючись на джерельну базу, показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

У сучасній українській історіографії проблеми міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії доби Середньовіччя та раннього Нового часу в контексті їх актуалізації та комплексного розуміння досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як Б.М. Гончар, О.Б. Дьомін, В.О. Дятлов, А.І. Кудряченко, С.В. Віднянський, В.А. Смолій, Я.Д. Ісавич, Н.Г. Подалаяк, М.В. Кірсенко, М.С. Бур'ян, С.С. Троян, В.В. Ададуров, О.П. Машевський, С.Б. Сорочан, С.В. Пронь, О.І. Сич, С.І. Лиман, Т.В. Чухліб та інші.

Характерною рисою російської історіографії другої половини ХХ-початку ХХІ століття, щодо дослідження проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії Середньовіччя та раннього Нового часу, стало створення як узагальнюючих праць, так і наукових розробок регіонального та країнознавчого спрямування. Окремо необхідно виділити праці російських істориків-дослідників, таких як – Ю.Є. Івонін, С.П. Карпов, Н.О. Хачатурян, С.К. Цатурова, П.Ю. Уваров, Т.В. Зоннова, А.О. Чубар'ян, Н.І. Девятайкіна, Л.І. Івоніна, М.А. Юсім, І.Я. Ельфенд, О.Ф. Кудрявцев та інші.

Суттєву увагу до проблем міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії Середньовіччя та раннього Нового часу у своїх наукових розробках приділяють представники французької, іспанської, німецької, італійської, англо-американської та латиноамериканської історіографічних шкіл [3; 4].

У цілому, аналіз науково-теоретичних розробок стосовно генезису та розвитку системи європейських держав свідчить про усталену в історіографії традицію фактологічного відтворення процесів, спираючись на принцип історизму, що значною мірою свідчить про неможливість за таких умов уникнути схематизації відтворення історичних подій. У той же час, необхідно виявити організаційні та кількісні, якісно нові зміни в зовнішній політиці й дипломатії європейських держав досліджуваного періоду, тобто вказати на всі суттєві події та факти, не означає збагнути сутнісних ознак самої системи держав. Для її вивчення необхідно використовувати нові методики пізнання, однією з яких є теорія інституцій та інституціональних змін.